

Küçükbaş Hayvan Yetiştirme (Koyun Yetiştirme) 7. Hafta

Prof. Dr. Mehmet ERTUĞRUL

TÜRKİYE'DE KOYUN ISLAHI ÇALIŞMALARI

- Türkiye'de koyun ıslah çalışmaları genelde melezleme programları şeklinde yürütülmüş ve yürütülmektedir.
- Ancak ilk bakışta belirlenen hedeflere ulaşmada hızlı ve kolay bir yol olarak görülen bu yöntemin, bölgelere uygun ırk seçimi, melezleme programının tüm ayrıntıları ile hazırlanması ve yürütülmesi, programın uygulanışı sırasında ortaya çıkacak engellerin ve belirlenen olumsuzlukların en kısa sürede ortadan kaldırılması ve melezlemede kullanılacak yöntemin belirlenmesi gibi hususlara gerekli özenin gösterilmemesi yüzünden beklenen başarıya ulaştığı söylenemez.

TÜRKİYE'DE KOYUN ISLAHI ÇALIŞMALARI

Devam

- Zaten 1934 yılında başlayan ve günümüze kadar sürdürülen melezleme çalışmaları sonucunda koyun popülasyonunun ancak %4'lük bir bölümünün kültür ırk ve melezlerinden oluşması ve elde edilen yeni tiplere yetiştiricinin fazla rağbet etmemesi bu çalışmalarda beklenen başarının sağlanamadığının bir göstergesidir.
- Buna rağmen Türkiye'de koyun ıslahı bakımından hiç bir şey yapılmadığının söylenmesi de yanlış olur.
- Bugüne kadar yapılan ve halen yürütülmekte olan koyun ıslah çalışmalarını yapıtaşı, et ve süt yönünde yapılan çalışmalar olmak üzere üç başlıkta toplamak mümkündür.

Yapağı Verimi Yönünde Islah Çalışmaları

- Türkiye koyun ıslahı çalışmalarının başlangıcını 1934 yılında başlayan "Kıvırcıkların Alman Yapağı-Et Merinosları ile melezlenerek Merinos'a çevrilmesi" çalışması oluşturur.
- Bu çalışmanın ilerleyen yıllarında, bakım ve beslemede artan Merinos kanına uygun bir iyileştirme yapılamaması, buna bağlı olarak kuzu telefatinin artması, Kıvırcık kuzularının et lezzetinin melezlerde sürdürülememesi, kuzuların analarını daha uzun süre emmeleri tavsiyesine bağlı olarak sağılan süt miktarının azalması ve koyunların mevsimlik göçlere dayanamaması gibi nedenlerle yetiştirici umduğunu bulamamış; sonuç olarak da 20 yıla yakın bir sürede hedeflenenin ancak %20'si kadar melez döl elde edilebilmiştir.

Yapağı Verimi Yönünde Islah Çalışmaları

Devam

- Bununla beraber halen bölgede bir Merinos yetiştiriciliğinden söz edilebilmektedir.
- Ülkenin kumaş yapağısı ihtiyacının Marmara Bölgesinde karşılanamayacağı anlaşılınca Merinoslaştırma çalışmaları 1950'li yılların başlarında Orta ve Doğu Anadolu'ya kaydırılmıştır.
- Orta Anadolu'da da Marmara bölgesinde olduğu gibi çevirme melezlemesi yönteminin uygulanmasına bağlı olarak ortaya çıkan olumsuzluklar yetiştiricilerin mezlere tepki göstermesine neden olmuştur.

Yapağı Verimi Yönünde Islah Çalışmaları

Devam

- 1950'li yıllarda Fakültelerimizin o zamana kadar ilgili bakanlıkça yürütülen koyun ıslah çalışmalarına katılmaları ile yeni görüş ve hedefler benimsenmiştir.
- Bu doğrultuda Malya ve Ulaş Tarım İşletmelerinde Akkaramanlardan seleksiyon ile iyi kalitede halı yapağısı elde etme çalışmaları başlatılmış, Merinoslaştırma çalışmalarında uygulanan çevirme melezlemesinden vazgeçilerek melez materyalin kendi aralarında yetiştirilmesi ve bölgeye uygun yeni tiplerin geliştirilmesi benimsenmiştir.

Yapağı Verimi Yönlünde Islah alışmaları

Devam

Bu alışmalar sonucunda biri %35-40 Merinos genotipli yağlı kuyruklu "**Malya**" koyunu, diğer %75-80 Merinos genotipli, ince-uzun kuyruklu "**Anadolu Merinosu**" olmak üzere bölge ve yetiştirici koşullarına uygun iki yeni tip geliştirilmiştir.

Konya harasında G2 ve G3 düzeyindeki Merinos melezlerinin kendi aralarında yetiştirilmeleri ile elde edilen "**Konya Merinosu**" da bu grup içerisinde değerlendirilebilir.

Doğu Anadolu'da uygulanan MerinosxMorkaraman melezlemesinde ise yeni tipler geliştirme yönünde çalışılmamıştır.

Et Verimi Yönünde Islah Çalışmaları

- Yerli ırklarımızın et ve et-yapağı verimi yönünde islahı amacı ile yararlanılan başlıca ırklar Rambouillet, ile de France, Texel, Border Leicester, Dorset Down, Hampshire Down, Lincoln ve Alman Siyah Başlı Etçi koyunudur.
- Koyunlardan elde edilen gelirlerin artırılmasında et veriminin önemli payı olduğu gerçeğinden hareketle, 1970'li yıllarda Kıvırcık ve Türk Merinoslarının etçilik özelliklerinin islahı amacı ile Texel, Orta Anadolu koyuncululuğunun islahı amacıyla ile de France ırklarından koç ve koyunlar ithal edilmiştir.

Et Verimi Yönünde Islah Çalışmaları

- Texel'lerin tamamı yeterli sayıda F1 dölü dahi elde edilemeden ne olduğu kesin olarak belirlenemeyen bir hastalık nedeni ile elden çıkmıştır.
- İle de France ırkı ile yapılan çeşitli melezleme denemelerinin hemen tamamından döl ve et verimi ile yaşama gücü bakımından olumlu sonuçlar alınmasına rağmen ilgili bakanlıkça bu ırktan yararlanmayı amaçlayan bir uygulamaya gidilmemiş ve mevcut ile de France materyali de elden çıkmıştır.

Et Verimi Yönünde Islah Çalışmaları

Devam

- Bu arada Rambouillet'lerin Alman Merinoslarına göre Orta Anadolu koşullarına daha uygun olacağı düşünülerek bu ırktan küçük bir parti getirilmiş ancak ilgili bakanlık Orta Anadolu'ya yeni bir ırkın karıştırılmasını uygun görmediğinden çalışmalar İç-Batı Anadolu bölgesine kaydırılmış ve Dağlıç ile melezleme yoluna gidilmiştir.
- Sonuçta %65-70 Rambouillet, %30-35 Dağlıç genotipi taşıyan "Ramlıç" adlı yeni bir et-yapağı tipi geliştirilmiştir.

Et Verimi Yönünde Islah Çalışmaları

Devam

- Üniversitelerimizin uzun yıllardır savunduğu Türkiye koyuncululuğunun uygun yörelerde etçilik yönünde geliştirilmesi gerektiği görüşünün Tarım Bakanlığınca da benimsenmesinin ardından nihayet 1986 yılında Border Leicester, Dorset Down, Hampshire Down, Lincoln, Alman Siyah Başlı Etçi koyunu ve ile de France ırklarından koç ve koyunlar ithal edilerek çeşitli yerli ırklarla melezlenmelerine başlanmıştır.
- Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlardan bir yargıya varmak için zaman henüz erken sayılabilir.
- Elde edilen ara sonuçlar ümit verici olmakla birlikte karşılaşılan aksaklıkların kısa sürede ortadan kaldırılması ve çalışmaların belirlenen hedefler doğrultusunda inatla sürdürülmesini sağlayacak bir örgütlenmeye acilen gidilmemesi halinde benzer çalışmalarda önceki yıllarda karşılaşılan olumsuzluklar yeniden yaşanabilir

Süt Verimi Yönünde İslah Çalışmaları

- Türkiye'de koyun sütü yetiştiriciler için önemli bir gelir kaynağı oluşturma niteliğini hala korumaktadır.
- Türkiye'nin koyun sütü üretimi toplam süt üretiminin %12.7'sini oluşturmakta ve sağılan koyun başına ortalama 45 kg süt düşmektedir.
- Süt verimi yönünde yapılan ıslah çalışmalarını ikiye ayırmak mümkündür.
- Bunlardan birincisi, İvesi, Sakız ve İmroz gibi süt verim yönlü ırkların saf yetiştirme ve seleksiyonla ıslahı, ikincisi ise melezlemedir.
- Türkiye yerli ırklarından İvesi süt veriminin yüksekliği ile tanınan en önemli ırktır.
- Ceylanpınar Tarım İşletmesinde 45 bin baş İvesi koyunu mevcuttur.
- Bu işletmede oluşturulan elit sürülerde ortalama süt verimi 175-205 kg'a ulaşmıştır.
- Adı geçen işletmenin sağılan tüm koyunlarının ortalama süt verimi 102 kg'dır.

- İvesi ırkının yüksek süt verimi yanında ve yağlı kuyruklu olması bu ırkın diğer yağlı kuyruklu ırkların ıslahında kullanılmasına yol açmıştır.
- Akkaraman, Morkaraman ve Dağlıç ırklarının İvesi ile melezlenerek ıslahı çalışmalarından oldukça ümit verici sonuçlar alınmıştır.
- Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümünce Acıpayam Tarım İşletmesinde yürütülen bir melezleme çalışması sonucunda 130-150 kg süt veren ve kuzuları 3 aylık yaşta 40 kg a ulaşan "Acıpayam" tipi geliştirilmiştir.

- Acıpayam koyunu, İvesi x Dağlıç melezi (F1) koyunların Doğu Friz x İvesi melezi (F1) koçlarla çiftleştirilmesi yolu ile elde edilmiştir.
- Türkiye'de mevcudu 30 bin baş dolayında olan Sakız koyunu yetiştirici koşullarında 210-220 kg süt vermektedir.
- Mevcudu bu denli az olan bir ırkta herhangi bir yönde islah çalışması yapmanın fazla bir önemi yoktur.
- Bu nedenle söz konusu ırktan diğer ırkların süt ve döl verimlerini islah edici olarak veya döl verimi yüksek etçi analarının elde edilmesinde yararlanılması gereklidir.
- Zaten gerek İvesi x Akkaraman, gerek Sakız x Dağlıç melezlemeleri yetiştiriciler tarafından kontrolsüz olarak yapılmakta ve elle mevcut koyun sürüsünden olabildiğince yüksek gelir sağlamanın yolları aranmaktadır.

- Türkiye koyunlarının melezleme ile süt verimlerinin ıslahı çalışmalarının çoğunluğunu Doğu Friz ile yapılan melezlemeler oluşturmaktadır.
- Bu ırktan yararlanarak elde edilen yeni tiplerden birisi az önce değinilen Acıpayam koyunu, diğerleri ise Tahirova, Sönmez ve Türkgeldi koyunlarıdır.
- Bu tiplerin tümü süt ve döl verimi yüksek, kasaplık kuzu üretimine uygun hayvanlardır.
- **Tahirova** koyunu Doğu Friz x Kıvırcık G1 melezlerinin kendi aralarında yetiştirilmesi ile elde edilmiştir.
- Kuzey Ege ve Güney Marmara yetiştiricisi tarafından kolaylıkla benimsenen Tahirova koyununa alışılmamış derecede yüksek talep vardır.
- **Sönmez koyunu**, Sakız x Tahirova ve Tahirova x Sakız F1 melezlerinin yeniden Tahirova koçlara verilmesi ile, **Türkgeldi koyunu** ise Tahirova x Kıvırcık melezlemesinden elde edilen G1 dölllerinin kendi aralarında yetiştirilmesi ile elde edilmişlerdir.